

Tatiana Horan, Igor Pylypiv

**PARTICIPATING OF GREEK-CATHOLIC CLERGY
IN THE RELIGIOUS STUDIES FOR SCHOOL YOUTH (1919–1939)**

The article deals with participation of greek-catholic clergy of Przemyśl diocese in organization of religious studies for Ukrainian school youth. The problem of school education during a period of the Second Rich Pospolyta is showed. Forms and methods of religious education in Ukrainian schools are analysed.

Key words: Greek-catholic church, greek-catholic diocese of Przemyśl, metropolitan, bishop, catechization.

УДК 94 (477. 83)

Наталія Захарчин

**ПОЛІТИЧНІ СИМПАТІЇ ДУХОВЕНСТВА ЛЬВІВСЬКОГО ПОВІТУ
КІНЦЯ 20-Х РР. XX СТ.**

Висвітлено позицію та політичні переконання духовенства Львівського повіту в міжвоєнний період. Найбільшими релігійними громадами Львівського повіту були римо-католицька та греко-католицька. Провідники цих громад, церковний клір, незважаючи на офіційне відокремлення політики і Церкви в Другій Речі Посполитій, дотримувалися власних політичних прихильностей. Вони частково проявилися під час виборчої кампанії до сейму та сенату держави. У статті простежуються особливості прояву політичних переконань духовенства Львівського повіту.

Ключові слова: західноукраїнське духовенство, Римо-католицька церква, Греко-католицька церква, Львівський повіт, Друга Річ Посполита.

Проблема взаємовідносин Церкви та держави, світського та духовного завжди зберігала свою актуальність. У цьому контексті питання політичних симпатій духовенства Львівського повіту є надзвичайно цікавим для розкриття специфіки духовного, політичного та соціального розвитку регіону у міжвоєнний період. Навіть зі зміною політичних акцентів упродовж останнього часу, сила традиції залишається такою, що зумовлює інтерес до цього роду досліджень.

Окремими аспектами проблеми займалися такі вітчизняні дослідники як Т. Горбачевський, В. Дудар, Л. Пунько, У. Яцишин. Приміром, В. Дудар цікавився особливостями державно церковних відносин в міжвоєнній Польщі на прикладі Української греко-католицької церкви [1, с. 59]. Організаційну структуру, правове становище, соціальну політику римо-католицької громади у Львові у 20–30-х рр. XX ст. досліджував Т. Горбачевський [2]. У. Яцишин. висвітлювала роль Церкви та духовенства у виборчих процесах в Західній Україні у міжвоєнний період, а також роль їх взаємодії з українськими політичними партіями [3]. Взаємини християнських церков Галичини у контексті етнічних процесів, які мали місце у 20-х рр. XX ст. висвітлює у своїх роботах Л. Пунько [4]. Дослідниця розкриває позицію ієрархії щодо представників інших віросповідань і національностей.

Незважаючи на висвітлення окремих елементів функціонування Церков та духовенства Галичини та їх зацікавленість у політичному житті II Речі Посполитої, розглядувана проблема не знайшла свого розкриття у названих нами працях. Так, не розглядалася прихильність духовних пастирів Львівського повіту, зокрема на рівні сіл і містечок регіону, до політичних організацій, які брали участь у виборах наприкінці 20-х рр. XX ст., до сейму та сенату Польської держави.

Дослідити та проаналізувати політичні симпатії та політичну прихильність духовного кліру Львівського повіту у період найвищої політичної стійкості Другої Речі Посполитої, зокрема під час виборчої кампанії весною 1928 р.

У березні 1928 р. населення Львівського повіту, як і усі громадяни Другої Речі Посполитої, взяли участь у виборах до сейму та сенату. У виборчій кампанії брали участь як польські, так і українські та єврейські, німецькі, тощо політичні об'єднання – був представлений увесь політичний спектр, від лівих до правих політичних партій. Населення повіту перебувало під політичними агітаційними впливами не тільки політичних партій, але й уряду. Так, міністр внутрішніх справ Ф. Славоєм-Складовський видав спеціальний циркуляр для старост, де пропонувалося добирати склад обласних виборчих комісій відповідно до їх відданості політиці уряду [5, с. 373]. Референтні групи також намагалися вплинути на виборчий процес та уподобання виборців. Однією з таких груп було духовенство.

За офіційними статистичними даними (перепис 1921 р.), у Львівському повіті проживало 146354 особи (143 279 осіб у гмінах та 3075 осіб у містечках повіту). З них найбільшими релігійними

громадами були римо-католики – 68104 осіб, та греко-католики – 64177 особи. Окрім них, конфесійно були представлені вірмено-католики, протестанти, іудеї, православні, меноніти тощо. Інформацію щодо населення Львівського повіту за релігійною ознакою подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Населення Львівського повіту за релігійною ознакою

Римо-католики	Греко-католики	Протестанти (євангеліки)	Інші християнські визнання	Іудеї	Інші вірування	Невідомі
68104	64177	2561	128 (88 православних, 40 менонітів)	11372	5 (4 без визнання, 1 караїм)	7

[6, с. 24].

Римо-католицька парафія мала найбільшу кількість вірних, але не набагато більшу, ніж Греко-католицька церква (далі – ГКЦ). Духівництво Римо-католицької церкви (далі – РКЦ), відповідно, підтримувало та пропагувало ідею асиміляції та об'єднання усіх націй і народностей Другої Речі Посполитої під однією національно-державницькою ідеєю. У цьому контексті значна увага приділялась у тому числі й заснуванню нових костельців у повіті. Так, у комітеті із будівництва костелу в с. Брюховичі зазначалося, що «костели в околицях Львова – то не тільки Божий дім, посвячене Богу місце, – але то найсильніший оплот і найсильніша порука польськості міста Львова. Львів мусить бути ніби оборонним пасом (поясом – примітка автора), оточеним костелами, тими правдивими фортами католицизму і сторожами польськості» [4, с. 41].

Римо-католицьке духовенство у своїй більшості, за прикладом та під ідейним впливом архієпископа Львівського Б. Твардовського, підтримували Національний Католицький союз (далі – НКС) («Zwiazek Katolicko narodowy» – примітка автора). Традиційно підтримував НКС і вірмено-католицький очільник Й. Теодорович. Львівське повітове староство у звіті щодо релігійних стосунків у повіті зазначало, що римо-католицький клір неодноразово агітував за союз, маючи підтримку переважно з боку жіноцтва [7, арк. 37]. Однак, незважаючи на агітацію, певна частина католицьких священиків перебувала під ідейним впливом маршала Й. Пілсудського з його безпартійним блоком співпраці з урядом (BBWR). Блок, зокрема підтримували ксьондз І. Дзедзелевич з Брюховичів, ксьондз Пенара, ксьондз Козловський з Пустомитів. У політичному плані духовенство не проводило активну пропаганду діяльності політичних партій, які брали участь у виборах. Зрештою, як зазначалося Львівським староством, у соціальному плані священики римо-католицького обряду були малоактивними: «На 35 ксьондзів можна з трудом знайти 12 активних громадських діячів» [7, арк. 37]. Діяльність «активних» церковних діячів обмежувалась роботою у «Товаристві народної школи» («TSL» – примітка автора), так званих «касах Стефчика», «рільничій спілці» [7, арк. 37].

На відміну від нейтрально-пасивної діяльності польського кліру, греко-католицькі священики активно заявляли про себе як в соціальному, так і в економічному та політичному житті повіту. Ще на початку 20-х рр. у релігійних колах точились дискусії щодо засад власної участі у політичному житті Східної Галичини. Так, на засіданні Української християнської організації Львівщини у 1925 р. вирішено, що священики мають право бути членами політичних партій, якщо це не суперечить християнському світогляду та інтересам українців [8, с. 110]. Як зазначав Т. Горбачевський, «Польські єпископи латинського обряду керувалися державними інтересами і пропагували польськість Східної Галичини. У цій ситуації греко-католицьке духовенство опинилося перед складним вибором бути лояльним до держави, яку не вважали своєю, або ж солідаризуватися з власним народом, пастирями якого були» [2, с. 47]. Солідарність проявилася як у підтримці економічного життя українців Львівського повіту, зокрема, у розвитку кооперативного руху, так і у політичному плані – українські священики підтримали національно-орієнтовані, проукраїнські сили. Такою силою під час виборів 1928 р. стало УНДО (далі – Українське національно-демократичне об'єднання). «Щодо греко-католицького кліру, то він, за невеликим виключенням (3 священиків старорусинів), в усій своїй кількості 54 пастора був послідовним і непохитним захисником УНДО» [7, арк. 37].

Львівське повітове староство повідомляло, що УНДО не потребувало жодної виборчої агітації у регіоні, оскільки це за неї робили церковні діячі та учителі [7, арк. 37]. Так, з загальної кількості 22 тис. виборців-українців у Львівському повіті 17 тис. голосів отримало УНДО. Така ситуація була характерна для всієї греко-католицької спільноти. Як зазначав В. Дудар, «хоча у деяких виступах митрополит А. Шептицький заявляв про невтручання Церкви у політику, ситуація змушувала УГКЦ співпрацювати з національно-демократичним політикомом – УНДО, а також творити свої політичні структури – Українську християнську організацію (1925–1929 рр.), Українську католицьку народну партію (1930 р., у 1932–1939 рр. – Українська народна обнова), Український католицький союз (1931), які виступали з ідеєю польсько-української угоди на засадах національно-територіальної автономії українських земель, виховання народу на релігійно-моральних основах» [1, с. 60]. Однак,

поряд із активними діями духовенства Львівського повіту можна було спостерігати і приклади певної пасивності галицького духівництва. Зокрема, греко-католицькі священники нерідко виступали проти зборів на підтримку українських організацій та проведення різноманітних національних свят [4, с. 40].

Нечисленними євангеліками у повіті були німці, які проживали у колоніях, заснованих тут ще за часів Австрійської імперії – Фалькенштейні (Falkenstein), Вейнберген (Weinbergen), Дорнфельд (Dornfeld) тощо. Деякі з німецьких колоній, як, наприклад, Ейнсідель (Einsiedel), були відкриті до зовнішніх впливів. Інші, зокрема, Дорнфельд були національно однорідними і закритими до проникнення інших національних впливів. Пояснювалось це існуванням тут німецької приватної школи та протестантської Церкви. Ці два суспільних інститути, репрезентовані німецькими приватними вчителями та пасторами, практично забезпечили захист колоній від асиміляційних процесів. «Наслідком такого явища є те, що німець, народжений і вихований у Дорнфельді, а, отже, у Польщі, або зовсім не говорить, або дуже погано розмовляє польською» [9, арк. 8]. Протестантів-німців у повіті репрезентував пастор Сіфельд з Дорнфельда. Це був німецький націоналіст, який всіляко пропагував та підтримував національну окремішність колоністів. Переважна більшість німецьких посіленців були аполітичними та мінімально приймали участь у політичному житті краю, зберігаючи свою відособленість та замкненість щодо зовнішнього суспільно-політичного життя. Щодо політичних переконань, то мешканці німецьких колоній, які голосували на виборах 1928 р., віддали свій голос в основному або за Безпартійний Блок співпраці з урядом (BBWR), або за УНДО [7, арк. 42].

Іудейська громада на чолі із своїми провідниками голосувала переважно за східногалицьких сіоністів.

Констатуємо високу ступінь впливу кліру усіх релігійних конфесій (від іудейської до християнських напрямів і відламів) на власну паству у справі політичної орієнтації виборців. Разом з тим, відмічаємо, що об'єктами підтримки релігійних організацій та установ ставали здебільшого помірковані політичні сили, натомість радикали, як-от УВО-ОУН, КПП та КПСГ, радикальні сіоністські організації, такої підтримки традиційно не отримували. Останнє зауваження стосується й польського сегменту електорату. Сучасна Українська держава проголосила в Конституції принципи відокремлення Церкви і держави, хоча при цьому періодично спостерігаємо спроби втручання кліру не лише у виборчі, але й інші політичні процеси.

На нашу думку, офіційний Київ має активніше співпрацювати з кліром усіх віросповідань та конфесій у справі забезпечення внутрішнього миру у державі. При цьому історичний досвід Східної Галичини 20–30-х рр. ХХ ст. може виявитися доволі корисним і повчальним.

Список використаних джерел:

1. Дудар В. Українська греко-католицька церква в Східній Галичині у 20–30-х рр. ХХ століття / В. Дудар // Наукові записки з української історії: збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький, 2014. – Випуск 34. – С. 59–63.
2. Горбачевський Т. Римо-католицька громада у Львові в міжвоєнний період (1921–1939) / Т. Горбачевський // Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. – С. 44–56. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.inst-ukr.lviv.ua/files/ukr-pol_5/006-horbachevskyy.pdf.
3. Яцишин У. Церковно-партійна взаємодія у виборах у Західній Україні у міжвоєнний період / У. Яцишин // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку – 2008. – Вип. 20. – С. 163–166. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/1770/1/34.pdf>.
4. Пуцько Л. Християнські церкви в етноконфесійних взаєминах у Галичині (1919–1930 рр.) / Л. Пуцько // Мандрівець: всеукраїнський науковий журнал. – (Тернопіль). – 2008. – № 3. – С. 39–46.
5. Мокляк Я. Лемківщина на парламентських виборах Другої Речі Посполитої / Я. Мокляк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки – Острог: Національний університет «Острозька академія», 2012. – Вип. 19. – С. 368–382.
6. Skorowidz miejscowosci Rzeczypospolitej Polskiej. Wojewodztwo Lwowskie. – Warszawa, 1924. – Tom XIII. – 65 s.
7. Держархів Львівської обл., ф. 7, оп. 3, спр. 183, арк. 37, 42.
8. Пилипів І. Греко-католицька церква в консолідації українського населення Східної Галичини (1923–1925 рр.). – 2013. – № 1 (121) – С. 107–110.
9. Держархів Львівської обл., ф. 7, оп. 3, спр. 232, арк. 8.

Наталія Захарчин

ПОЛИТИЧЕСКИЕ УБЕЖДЕНИЯ ДУХОВЕНСТВА ЛЬВОВСКОГО УЕЗДА КОНЦА 20-Х ГГ. ХХ СТ.

Рассматривается позиция и политические убеждения духовенства Львовского уезда в междувоенный период. Крупнейшими религиозными общинами Львовского уезда были римо-католическая и греко-католическая. Предводители этих общин, церковный клир, несмотря на

официальное отделение политики и Церкви во Второй Речи Посполитой, придерживались собственных политических привязанностей. Они частично проявились во время избирательной кампании в сейм и сенат государства. В статье прослеживаются особенности проявления политических убеждений духовенства Львовского уезда.

Ключевые слова: западноукраинское духовенство, Римо-католическая церковь, Греко-католическая церковь, Львовский уезд, Вторая Речь Посполита.

Natalia Zakharchyn

POLITICAL SYMPATHIES OF THE CLERGY OF LVIV POVIAT IN THE END OF 1920TH

The position and political opinions of the clergy of Lviv poviat in the interbellum period are analyzed. The biggest religious communities of the Lviv poviat belong to Catholic and Greek-Orthodox Churches. Clerical leaders of these communities, disregarding official disestablishment of the Church and the State, had their own political devotions. Such devotions had a definite effect during the elections campaigns to the Senate and the Sejm of the State. The article studies peculiarities of manifestation of political opinions of the clergy of Lviv poviat.

Key words: clergy of the western Ukraine, Catholic Church, Greek-Orthodox Church, Lviv poviat, Second Polish Republic.

УДК 94–057.85:271.4(477. 83/.86)«193»

Софія Предка

ФОРМУВАННЯ РЕЛІГІЙНОГО СВІТОГЛЯДУ УКРАЇНЦІВ ГАЛИЧИНИ 1930-Х РР.: ІНДИВІДУАЛЬНІ ДОСВІДИ

Проаналізовано шляхи формування релігійного світогляду української інтелігенції Галичини міжвоєнного періоду. Для прикладу обрано біографії греко-католицьких священиків Юрія Процюка та Йосифа Кладочного, адвоката Степана Шухевича та ідеолога західноукраїнського фемінізму Мілени Рудницької. Формування релігійних уявлень, їх пізніша трансформація та чинники, які на неї впливали, простежуються на підставі особових джерел. Зазначається, що на кристалізацію образу Церкви в індивідуальних вимірах впливала низка зовнішніх поштовхів, кожен з яких призводив до поступової зміни ціннісних орієнтирів. Стверджується, що свідоме визначення ролі релігійного феномену відбувалося впродовж всього життя і безпосередньо залежало від сфери діяльності особи та способів переживання нею складних життєвих випробувань.

Ключові слова: Греко-католицька церква, українська інтелігенція в Галичині, релігійний світогляд, фемінізм, релігійний феномен.

Сформований війною новий тип людини, яка зустрілася зі смертю, розрухою та особистими втратами, став справжнім випробуванням для Церкви. Священики повоєнного часу мали пояснювати віруючим, чому ці події взагалі відбулися. Оптимізму українців Галичини не сприяла й повоєнна політична ситуація. Поразка спроби створити Українську державу в поєднанні з надмірною емоційністю, породженою відчуттям марних спроб боротьби, штовхала населення до пошуків альтернативних, нерідко радикальних засобів вирішення своїх проблем, які помітно відрізнялися від закликів церкви.

Галичани постали перед потребою пошуку моральних орієнтирів, які б задавали певний напрям та орієнтири подальшого розвитку. Координаторами цих процесів виступали священики. Якщо у містах їх вплив не був настільки помітним, то в селах саме духовенство найчастіше представляло собою чи не єдиний рушій перетворень. Розвиток духовенства чітко показував зміни в церковному житті, і саме священики стали тими людьми, які вправно балансували на межі традиції – модерну. Служіння ставало справжнім викликом і ті, хто не шкодував сил для здійснення свого покликання, у міжвоєнний час користувалися значним авторитетом серед віруючих.

На сторінках тогочасної преси до священиків лунали заклики використовувати нові форми взаємодії з громадою – духовні бесіди та газетну агітацію. Поступово релігійна практика показувала, що саме «довірочними розмовами більше приєднується для Церкви, чим офіційно, хоч би найкраще виголошеною проповіддю» [14, с. 268]. Щодо преси, то її називали «силою і міццю» [12, с. 7], котра має «дати поміч католицькій церкві в праці над уморальненням суспільності, яка через війну і великі катаклізми дуже стратила в теперішніх часах» [13, с. 241].